

DE MEDIA IN OPSPRAAK

Men blijft dat boek maar aanhalen; *Het zijn net mensen* van Joris Luyendijk. Het was dan ook niet alleen een bestseller, maar voor velen ook een eyeopener. Het vertrouwen in de berichtgeving uit het Midden-Oosten is er behoorlijk door gedaald. In het boek legt de ex-correspondent van o.a. de NRC en de NOS op toegankelijke wijze uit dat hij en zijn collega's gefilterde,

vervormde, partijdige, gemanipuleerde en gesimplificeerde beelden verspreiden. Maar wat betekent dat? Moet je het nieuws gewoon over je heen laten komen? Of moet je als student en mediaconsument iets ondernemen? »

‘We moeten de beeldvorming leren begrijpen vanuit de context, dat gaat niet vanzelf’

Heeft het nog wel zin om de buitenlandpagina van een krant te lezen? Jeroen Lenting (20), tweedejaars student Journalistiek aan de Hogeschool van Utrecht, reageert nuchter: ‘Mensen willen op de hoogte blijven, dus de vraag naar verhalen uit het Midden-Oosten zal niet dalen. Journalistiek zal dan ook een uitdaging blijven. En al weet je dat het nooit helemaal objectief zal zijn; een klein verhaal is ook een verhaal.’ Ata Kirat (31), columnist voor gratis dagblad Dag, gaat nog een stapje verder: ‘Het vormde voor mij juist de doorslag me met de media te bemoeien. Ik was er al mee bezig voordat ik het boek las. Ik werk voor KPN, maar schrijf in mijn overige tijd columns en opiniestukken vanuit de overtuiging dat de huidige beeldvorming onevenwichtig en etnocentrisch is. Het boek was een bevestiging van mijn eigen analyse. Ik heb een Turkse achtergrond en kreeg daardoor van twee kanten nieuws en nieuwsanalyses mee. Dat de beeldvorming in bijvoorbeeld Turkije heel anders is dan in Nederland was voor mij dus geen nieuws.’

NIET ALLEEN JOURNALISTIEK

Het is niet alleen een probleem dat door de journalistiek opgelost moet worden. Luyendijk trekt zijn conclusies ook door naar de politiek: ‘Omdat op basis van de beeldenstroom van de journalistiek ook belangrijke politieke beslissingen worden genomen, is het voor de democratie van het grootste belang dat de beeldvorming klopt.’

‘De discussie rondom de berichtgeving door de media speelt ook een rol in de politiek’, bevestigt Mariko Peters. Zij is Kamerlid van GroenLinks en verantwoordelijk voor de portefeuille Buitenland. Bovendien werkte ze een tijd als plaatsvervangend chef de poste op de Nederlandse ambassade in Afghanistan. Mariko gaat even goed zitten voor een veelzeggend verhaal dat ze al vaker verteld heeft, over een reis naar Afghanistan met een delegatie Nederlandse politici van verschillende politieke partijen: ‘Op een gegeven moment stonden we op een heuvelrug en overzagen een vlakte waar de NAVO-troepen onder leiding van de Nederlanders strijd hadden gevoerd met de Talibaan.

De Talibaan waren – voorlopig althans – verdwenen, maar ik zag een nederlaag van de strategie. De dorpen waren verwoest en duizenden bewoners gevlucht. Er sjokten alleen nog wat mensen rond die hun bezittingen probeerden terug te vinden tussen het puin. Eenmaal weer in Nederland hoor ik mijn VVD-collega vertellen: ‘Op een gegeven moment stonden we op een heuvelrug en overzagen een vlakte waar de NAVO troepen onder leiding van de Nederlanders strijd hadden gevoerd met de Talibaan. De Talibaan was verslagen. Je kon de overwinning zien. Ik zag een vallei die opnieuw veilig was gemaakt. Er liepen alweer mensen over het slagveld die dankbaar terugkeerden.’

Peters vervolgt: ‘Het tekent hoe subjectief ook de eigen ervaring is. We zijn niet altijd op zoek naar kennis, maar willen ook graag onze ideeën bevestigd zien. Je moet daarom enorm kritisch naar je informatie kijken, zeker als je er vergaande conclusies aan wilt verbinden. Want we leven niet alleen in een wereld vol media, maar ook in een wereld waarin we ons telkens meer vrijheid aanmeten om ons met andermans zaken te bemoeien. Denk bijvoorbeeld aan militaire interventies. Dat creëert verregaande chaos. En niet alleen in materieel opzicht, het tast ook de complete sociale structuur van een samenleving aan. Irak is daar nu het meest dramatische voorbeeld van. Die actie hebben we ons als gemeenschap gepermitteerd op grond van bits and pieces van informatie. Gebrekkigheid van informatie en interpretatie is geen probleem dat je kunt afschaffen, maar een blijvend fenomeen waar we allemaal mee te maken hebben. Je moet ermee kunnen omgaan.’

GEEN PROBLEEM

Maar hoe doe je dat – ermee leren omgaan? ‘Er zijn geen oplossingen’, zegt Luyendijk, ‘Behalve dat we opener moeten zijn over onze bronnen. De redacteurs van het NOS journaal zouden bijvoorbeeld op een website de nodige verklaringen kunnen geven. Waarom men ervoor kiest de Palestijnse gebieden ‘bezet’ te noemen in plaats van ‘betwist’ – dat soort dingen.’ Het vormt een basaal principe in het academisch onderwijs. Zonder verklaring van de gebruikte methode of bronvermelding is een artikel onbe-

Joris Luyendijk kreeg onlangs de NS publieksprijs voor Het zijn net mensen. In dat boek, waar inmiddels meer dan 130.000 exemplaren van zijn verkocht, analyseert hij het functioneren van de media in het Midden-Oosten. Na enkele jaren ervaring als correspondent voor de NRC, de Volkskrant en de NOS trekt hij de volgende conclusie: het beeld dat wij krijgen is gefilterd (want er blijft veel buiten beeld), het is vervormd (het beeld dat wij krijgen is vaak anders dan de werkelijkheid), gemanipuleerd (verschillende partijen proberen je voor hun karretje te spannen), partijdig (sommigen partijen kunnen je beter voor hun karretje spannen dan andere) en versimpeld (omdat het altijd in een paar zinnen gezegd moet worden).

trouwbaar, want je moet de auteur in zijn redenering kunnen volgen. Waarom zou die eis niet aan journalisten gesteld mogen worden? In ieder geval kunnen studenten een deel van het probleem ondervangen door de kritische houding die in het wetenschappelijk onderwijs wordt aangeleerd ook op de media toe te passen.

Blijkbaar zou dat ook voor de Kamerleden geen kwaad kunnen, want daar heeft Mariko geen hoge pet van op: 'Niet iedereen laat zich leiden door het gevoel dat je eerst ergens veel van af moet weten voordat je ergens een oordeel over kunt vormen.'

Ata Kirat denkt ook dat er in het onderwijs wel wat verbeterd kan worden: 'Vooral het kader moet onder de aandacht worden gebracht. We moeten de beeldvorming leren begrijpen vanuit de context, dat gaat niet vanzelf. Als je dat niet aanleert (of als je toevallig niet tussen twee culturen opgroeit), dan zul je het nieuws onbewust interpreteren vanuit je eigen referentiekader.' Luyendijk pretendeert niet de oplossing te hebben, maar hij doet nog wel een aantal suggesties: 'Misschien kunnen we onorthodoxe manieren vinden om aan informatie te komen. In Nederland leven bijvoorbeeld 30.000 Nederlanders met Afghaanse wortels. Laat die maar eens de Afghaanse media onderzoeken, dan kunnen wij een beeld krijgen van hoe zij naar ons kijken.'

Mariko Peters zoekt de oplossing ook in een intensievere zoektocht naar informatie: 'Ik laat me graag uit eerste hand

informer. Hamas is daarvan een goed voorbeeld. Ik heb deze zomer een ontmoeting met hen gehad. Dat is waardevol, hoewel daarmee natuurlijk ook niet alles is gezegd. Toen ik met de Hamas sprak, kon ik dat niet meteen plaatsen. Ik wist niet hoe betrouwbaar het was en kon ook niet alles controleren. Daarom probeer ik daarnaast zo veel mogelijk andere invalshoeken te verzamelen en te lezen. Niet alleen boeken, maar ook rapporten van bepaalde organisaties als Human Rights Watch en Amnesty International die ik heb leren vertrouwen. En er zijn denktanks waar ik me door laat informeren. Meestal probeer ik dan ook de mensen die de rapporten gemaakt hebben nog even te spreken. En als ik noodgedwongen nog over onvoldoende informatie beschik om bepaalde standpunten of oordelen uit te sluiten, probeer ik me bescheiden op te stellen. Zeker als het om issues gaat met verregaande consequenties.'

CREATIEVE METHODEN

Dat de media geen gemakkelijke rol vervult, valt overigens niet te ontkennen. Aan de ene kant staat de beeldvorming over zowel het leven van westerlingen als het leven van inwoners van conflictgebieden onder invloed van (geo)politieke belangengroepen die om verschillende redenen baat hebben bij de instandhouding van clichés, generalisaties en misverstanden. Anderzijds is er het dilemma van de massamedia, die in toenemende mate moeten beantwoorden aan de behoefte van verwende mediaconsumenten. Zij moeten het nieuws terugbrengen tot labels, catchphrases en

keywords – en om die reden vaak paradoxen negeren, complexiteiten versimpelen en contradicties omzeilen.

Maar soms kan steun uit onverwachte hoek komen. Bijvoorbeeld uit de architectuur. De Italiaanse architect Stefano Boeri denkt door het interpreteren van architectuur een bijdrage aan de beperkte beeldvorming te kunnen leveren. Daarvoor ging hij o.a. naar Pyongyang (Noord-Korea) en Teheran (Iran). Hij kijkt als architect met andere ogen naar een stad of conflict dan een opiniemaker of journalist. Als hij een stad analyseert en beschrijft, worden er ook andere elementen zichtbaar. 'Het is daardoor mogelijk 'stedelijke portretten' op te stellen die kunnen functioneren als een 'tegenidentiteit'. Het gaat dan om beelden die niet reductionistisch of uitsluitend zijn, zoals een cliché, maar juist de complexiteit van een situatie laten zien. Bovendien gaat het niet om de uitbeelding van de juiste of objectieve realiteit – het cliché biedt zich immers aan als dé waarheid – maar om het zoeken naar een vervangende waarheid die zich als stoorzender vasthecht aan het cliché.' Hij daagt anderen uit om ook clichématige beeldvorming strategisch te ondermijnen, door als een soort 'globale flaneur' de bewuste plekken te bezoeken en daarvan portretten te maken. Beschrijvingen die de clichés kunnen vervangen. Niet alleen de grenzen van de media benoemen dus, maar ook verrijkende en verrassende beelden verzamelen. Misschien dat juist studenten met een niet-journalistieke achtergrond hier een rol in kunnen spelen. «